

ЕВРОПА И ЕВРОПЕЙСКОТО ПРОСТРАНСТВО ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА НОВИТЕ УЧЕБНИ ПРОГРАМИ ПО ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИЯ

Костадин Паев

Интеграцията на Европа засяга не само икономическите, политическите и други културни аспекти на общественото развитие, но в този процес важно и отговорно място заема образователната сфера. Европейските организации и техните институции винаги са обръщали сериозно внимание на образованието, което е съвсем логично, като се имат предвид глобалните тенденции в съвременното общество. Вероятно, първоначално ще прозвучи изненадващо, че историята и историческото образование имат приоритетно място в дейността и инициативите на някои от тях, и най-вече — на Съвета на Европа. Това е резултат от виждането, че начинът по който се преподава и изучава историята, оказва силно влияние върху познаването, разбирането и възприемането на собствената и останалите страни. Първите впечатления и внушения които се получават за миналото на отделните народи имат трайно въздействие върху мисленето и поведението на индивида.

Още в ранната 1950 г., една година след основаването на съвета, комитетът на министрите на страните-членки поставя въпроса за ревизия на учебниците по история, а през 1953 г. се провежда и конференция с участието на представители от 15 държави. Съветът на Европа търси различни начини и подходи да влияе върху правителствата, образователните министерства и политиките, и да поддържа контакти с учителите по история от различните региони на Европа. Така се стига до организирането на ежегодни конференции, където историци, специалисти, експерти, съставители на учебни програми, издатели на учебници, учители и др. дискутират проблемите на обучението по история. Провеждат се и много практически семинари, осъществяват се редица проекти в областта на историческото образование. Тази дейност се засилва още повече след началото на промените в Централна и Източна Европа, с цел да се подпомогнат "младите демокрации" в процеса на преустройството на образователните им системи. В тази връзка през 1993 г. в Леуварден, Холандия, се основава ЕВРОКЛИО — организация, обеди-

няваща асоциации на учителите по история от различни европейски страни. Пет години по-късно, в 1998 г. в България е създадено и *Сдружението на преподавателите по история*, което е член на ЕВРОКЛИО.

Един, макар и бегъл поглед върху учебните програми по история в западноевропейските страни до 90-те години показва, че въпреки, че са продукт на различни социално-икономически и политически системи, те имат доста сходни проблеми с тези на страните в преход. Най-общо те се свеждат до следното:

- континентът не е представен в неговата цялостност и единство, а само в отношенията му с дадената страна като в повечето случаи доминира регионалният поглед, акцентиращ предимно върху Западна Европа, Средиземноморието и Егея, Централноевропейския регион;

- някои теми като: гръцката Античност, Рим и Римската империя, Византия, Източното и Западното християнство, настъплението на исляма, кръстоносните походи, Ренесанса, Великите географски открития, Реформацията, Просвещението, световните войни, са по-широко застъпени за сметка на други;

- при изучаването на историята на Европа, особено през XX в. се набляга основно върху политическото развитие, международните отношения, наднационалните институции, а идеята за единството на Европа изобщо отсъства, за разлика от уроците по гражданско учение.¹

Съветът на Европа винаги е обръщал сериозно внимание на дискусиите относно “общите корени” в европейското развитие и на призивите за написването на един общ учебник по история на Европа. В това отношение обаче съветът е застъпвал повече тезата за плурализма при съставянето на учебните програми по история и при издаването на учебници, като ясно е заявявал, че никога не е фаворизирал евроцентричният подход и, че историята не е средство за пропаганда на европейското единство. Постоянната конференция на министрите на образованието на Съвета на Европа, проведена в Кристиансанд, Норвегия през 1997 г. препоръчва на образователните институции да преразгледат учебните си програми и да се убедят, че те наистина отразяват богатството и разнообразието в историята на Европа. Същевременно министрите отхвърлят идеята за въвеждането на един стандартизиран вариант на европейската история в училищата на страните-членки на съвета.²

Какво е състоянието на проблема в българските условия? В последните години адаптацията на родното ни образование към европейските стандарти е един от основните държавни приоритети в политиката на България. За целта бяха изготвени нови учебни програми по *история и цивилизация*, както вече се нарича предмета в училище. Един от водещите принципи, залегнал в тях е именно: *българите да гледат на света с очите на европейци и националната ни история да се представя в синхрон със световната*, която в значителна степен е европейска. Постигнат е в значител-

на степен баланс между политическата история и историята на всекидневния живот, на културата, на менталитета; осигурен е свободен избор в работата на учителите и авторите на учебници. В програмите сполучливо е интегрирана интердисциплинарната област *гражданско образование*, даваща ориентация към значими за нашата съвременност ценности като правата на човека, върховенството на закона, демократичната държава, националната и европейската идентичност. Разширена е балканската проблематика, като опит за преодоляване на старото предубеждение за недружелюбния и опасен съсед.³ Историята на Новото време се представя като история на един голям свят, чийто общ смисъл е съсредоточен върху културния дух на Европа. Съществен акцент е поставен върху формулирането и изясняването на взаимодействието между българското и европейското историческо развитие през този период. Една от главните задачи на обучението се свежда до формирането на съзнание за историческата традиция в контактите между българското общество и модерния европейски свят през Новото време, които допринасят за развитието на българската национална идентичност днес като пълноценна европейска идентичност.⁴ Историята в училище утвърждава възгледа за българската културна идентичност като традиционно европейска. Подобно разбиране има съществена роля за трайната ангажираност на българското общество към модерните европейски ценности. То предполага формирането на възискателност от страна на гражданското общество и отделната личност към политиката на интегриране на България към Европа.⁵ Идеята за обединена Европа присъства активно и в обучението по национална история, където освен интерпретирането ѝ в контекста на евроинтеграцията са поставени и някои актуални и прагматични въпроси като българската перспектива за интегриране в Европа и за българската общност по света.⁶

Широка популярност в последните години придоби учебната програма *"Европейски уроци"*, част от проекта "Европа в училище", който разполага със солидна експериментална база в страната ни. Основна задача на програмата е да представи достъпно и разбираемо главните аспекти на присъединяването на България към Европейския съюз (ЕС). Представяйки евроинтеграцията като непрекъснато развитие на демократични институции и правна уредба, на политически, културни и стопански процеси насочени към човека и неговите права, програмата цели да оптимизира както знанията на учениците за собствената им съвременност, така и стратегиите за тяхната социализация. Програмата "Европейски уроци" актуализира и конкретизира изпълнението на основните цели на предметната област *"Обществени науки и гражданско образование"*. Насочена основно към формирането на стратегии за участие в обществения живот, програмата акцентира върху изграждането на умения и навици за ценностна ориентация, като важен компонент на нагласата за гражданска активност.⁷ Първоначално програмата е предназначена само за гимназиалната степен на средното образо-

вание, но по-късно разширява обхвата си в началната и основната степени.

В хода на реализацията на програмата “Европейски уроци” се разработват и издават редица ценни помагала с конкретноприложен характер. Такива са например учебните програми и разпределения за началната, средната и горната образователни степени.⁸ Съгласно Държавните образователни изисквания учебното съдържание е структурирано в тематични ядра, а към всяко ядро са приложени определени стандарти. Съдържанието предоставя отлични възможности за осъществяване на целите на гражданското образование и обучението по история и цивилизация, за синхронизирането му с европейските стандарти. В продължение вече на няколко години програмата се прилага ефективно в множество училища в страната. Всъщност от нея се извличат главно идеите, а изборът и начините на тяхната реализация, възможността за апробация на собствена методика и индивидуален подбор, принадлежат напълно на учителя по история.⁹

За ефективността на програмата свидетелствува и проведеното анкетно проучване в няколко училища в гр. Благоевград, където тя се прилага. Въпросите, макар и малко на брой (само 6) могат да се класифицират в 3 групи. Първата, включва въпроси изискващи не толкова специални знания за евроинтеграцията, колкото изразяването на определено отношение към нея. Например: България: а) *принадлежи към Европа географски, но не и културно-исторически*; б) *е типична балканска страна*; в) *има добри перспективи за интегриране в Европа*. Другата група е формирана от въпроси, за които са необходими по-задълбочени и сериозни знания по история. Например: Първите сериозни опити за сближение между България и Западна Европа са направени при: а) *хан Омуртаг*; б) *княз Борис*; в) *Калоян*. Тук трябва да се направи прецизно разграничение между: първи контакти (Омуртаг), първи опити за сближение (Борис I), и най-голям връх (Калоян). Последните два въпроса пък изискват много добро познаване на актуалните събития и обществените нагласи като примерно: Условията за членство в Европейския съюз са: а) *функционираща пазарна икономика*; б) *лоялност към европейските институции*; в) *няма условия*.^{*} Анкетата обхваща около 90 ученика от средния и горния курс, половината от които работещи по програмата, останалите — не работят с нея. Резултатите показват категорично предимство за класовете, запознати с проблемите на европейската интеграция чрез програмата “Европейски уроци”.

Изучаването на европейската история и култура е важен елемент в осъществяването на целите на обучението по история и на гражданското образование в българското училище. За момента, програмата “Европейски уроци” се явява най-мощната и всеобхватна инициатива за обучение по евроинтеграция. Нейното по-нататъшно разпространение и развитие е гаран-

^{*} За прогимназиалната степен въпросите бяха подобни, но формулирани малко по-достъпно.

ция за успешното преустройство на историческото образование в България в синхрон с европейските и световните тенденции.

¹ Срв. **Low-Beer, Ann.** *The Council of Europe and School History*, Strasbourg, 1997, pp. 42-45.

² *Ibidem*, pp. 45-46.

³ **Вж. Попов, Д.** *Новите учебни програми по история и цивилизация*. — Диалогът в историята, 2001, кн. 1, с. 17.

⁴ Учебна програма по история и цивилизация за IX клас. Ново време. — Диалогът в историята, 2001, кн. 1, с. 21.

⁵ Учебна програма по история и цивилизация за X клас. Съвременност. — Диалогът в историята, 2001, кн. 2, с. 6.

⁶ Учебна програма по история и цивилизация за XI клас. История на България. — Диалогът в историята, 2001, кн. 3, с. 12.

⁷ *Европейски уроци*, С. 2000, с. 28-29.

⁸ Срв. *Европейски уроци. Програма за I-IV клас*, С. 2002; *Европейски уроци. Програма за V-VIII клас*, С. 2002; **Михайлова, Е.** *Европейски уроци. Учебно разпределение*, С. 2001.

⁹ **Вж. Александрова, В.** *Възможностите на програмата "Европейски уроци"* — Диалогът в историята, 2002, кн. 5, с. 54 сл.